

Avrupa Birliği'nin Konvansiyonel Silah İhracatında Normatif Kriter Meselesi

The Issue of Normative Criteria For The European Union's Conventional Arms Exports

Hakan SAMUR*

Özet

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Avrupa Birliği, demokratik değerlere dayalı kimliksel imajını ortak dış politikasına da yansıtma iradesini her fırsatta dile getirmiştir. Dış politikanın bir parçası sayılabilecek konvansiyonel silah ihracatı meselesi de 1990'larla birlikte demokratik değerleri ve barışı yayma amaçlı normatif kriterlerle düzenlenmeye başlanmıştır. 1998 yılında Davranış Kuralları formunda ilan edilen kriterler, 2008 yılında Ortak Pozisyon belgesine dönüştürülerek zorunlu hale getirilmiştir. Bu makalede ortaya konmaya çalışıldığı gibi, AB retorik ve düzenleme anlamında konvansiyonel silah ihracatına demokrasi ve barış temelli yaklaşıyor görünse de üye devletler uygulamada kendi ulusal ve ekonomik çıkarlarına göre hareket etmekten vazgeçmemektedirler. Bir yandan kriterlerin içeriğinden kaynaklanan sorunlar diğer yandan da üye ülkelerin bilgi paylaşımı noktasında birbirlerine karşı yeterince şeffaf olmamaları, böyle bir sonuca ulaştıran kanıtların başında gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Silah İhracatı, Ortak Pozisyon, Normatif Güç, Ulusal Çıkar

Abstract

After the end of the Cold War, the European Union has expressed its will to reflect its identity image based on democratic values in its common foreign policy at every opportunity. The issue of conventional arms exports, which can be considered a part of foreign policy, started to be regulated by normative criteria aimed at promoting democratic values and peace in the 1990s. Announced in 1998 in the form of a Code of Conduct, the criteria were transformed into a Common Position document in 2008 and made mandatory. As this article has tried to show, although the EU seems to approach conventional arms exports on the basis of democracy and peace in terms of rhetoric and regulation, member states do not stop acting according to their national and economic interests in practice. The problems arising from the content of the criteria on the one hand, and the lack of transparency of the member states towards each other in terms of information sharing on the other, are among the main evidences that lead to such a conclusion.

Keywords: European Union, Arms Export, Common Position, Normative Power, National Interest

* Prof.Dr., Batman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hakan.samur@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1980-9347

Giriş

Silah, sıcak savaşların, çatışmaların, anti-demokratik yönetimlerin ve pek çok insan hakkı ihlalinin en temel aracı niteliğindedir. Yol açtığı zorunlu göçlerin ya da ekonomik altüst oluşların etkileri dikkate alındığında, silahların konuştuğu savaşların olumsuz sonuçlarının çok daha derin ve yaygın olduğu söylenebilir. Böyle bir tablonun ortaya çıkmasında çatışmaların tarafları kadar, onlara lojistik destek ve özellikle silah sağlayan devletlerin de sorumluluğunun bulunduğu açıktır. Savunma ya da sonrasında barışı ve insan haklarını tesis etme amaçları silah kullanım ve satışı için geçici süreli ve istisnai gerekçeler olarak kabul edilse bile, bunların dışında kendisini demokratik değerlerin ve barışın taşıyıcısı olarak vasıflandıran siyasi yapıların, silah üretim ve satışında oldukça duyarlı olmaları beklenir. Pek çok entelektüelin yanı sıra bizzat kendi söylem ve belgelerinde söz konusu demokratik değerlerin ve barışın taşıyıcısı olma rolünü her fırsatta vurgulayan Avrupa Birliği'nin (AB), pratikte böyle bir duyarlılığı göstermediğinin analizi bu makalenin amacını oluşturmaktadır. Birliğin üçüncü ülkelere konvansiyonel silah satışı meselesine bakışı üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılacak böyle bir analize geçmeden önce, "demokratik değerlerin ve barışın taşıyıcısı olma" rolüyle AB'nin nasıl bir araya geldiğine getirildiğine ilişkin tablo ilk bölümde ortaya koymaya çalışılacaktır. Ardından, Birliğin üçüncü ülkelere silah satışına normatif kriterler getirme çabaları ve uygulamada, söz konusu çabalarla tezat oluşturacak şekilde silah satışlarının hangi çerçevede yürütüldüğü ayrı bölümler halinde ele alınacaktır. Uygulamadaki durumdan hareketle, silah satışlarında asıl belirleyici olanın üye ülkelerin ulusal ve ekonomik çıkarlarına dayalı pragmatik beklentileri olduğu son bölümde açıklanacaktır.

1. Normatif Avrupa Söylemi

Jürgen Habermas ve Jacques Derrida gibi yakın dönemin iki önemli düşünürünün imzasıyla, Birleşik Devletlerin saldırgan dünya politikalarına karşı çıkmak amacıyla 2003 yılında yayınlanan ünlü manifestoda şöyle bir cümle geçmektedir: "Barışçıl, işbirliğine dayalı, diğer kültürlerle açık ve diyalog kurabilen bir Avrupa imajı hepimizin önünde bir serap gibi süzülüyor." (Habermas ve Derrida, 2005: 7). Demokrasi merkezli değerler sistemiyle, özellikle 1990'lardan itibaren Birleşik Devletlerin hegemonik yayılmacılığına alternatif oluşturacak ve dünyamızı Kantçı bir barış düzenine kavuşturacak böyle bir AB'nin varlığına inanmışlık noktasında bu düşünürler yalnız değildiler (Kagan, 2010). Duchêne'nin, Soğuk Savaş'ın en hararetli bir döneminde silahlı gücünden ziyade, ekonomik gücü üzerinden uluslararası rolünü tanımlamaya çalıştığı AB için kullandığı "sivil güç" kavramının (Duchêne, 1972) 1990'larla birlikte yeniden popüler olması ve içeriğinin sadece ekonomik kapasiteyle sınırlı kalmayacak şekilde yeniden üretilmesi de aynı paralelde kabul edilebilecek bir eğilimdir. Örneğin Moravcsik, Birliği "sivil süper güç" ilan ederken, ekonomik kimliğinin yanında dış yardımlar (insani yardım, teknik uzmanlık desteği ve ulus inşasına destek) hususundaki öncülüğüne de vurgu yapmakta ve bu sayede AB'nin barışa katkı sunduğunu ileri sürmektedir (Moravcsik, 2003: 86). Hatta AB'nin kendi askeri kapasitesini artırma çabalarını bile barışçıl amaçlar kapsamında değerlendirenler ve bu durumun, onun sivil güç vasfından bir şey kaybettirmeyeceğini öne sürenler olmuştur (Jüneman, 2004: 39; Boje, 2009: 94).

Normatif güç kavramının, Birliği vasıflandırmada öne çıkarılması da yine Soğuk Savaş sonrası dönemin entelektüel çabalarındandır. Manners çokça referans yapılan makalesinde; 1950'lerden itibaren deklarasyonlar, antlaşmalar, politikalar ve başka araçlar üzerinden kendi normatif zeminini inşa ederken Birliğin, şu beş temel norm üzerinde yoğunlaştığını ifade etmektedir: barış, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan

hakları (Manners, 2002:242). Yazar bu temel normların yanına, bir de görece daha "küçük" dört tanesini eklemektedir: sosyal dayanışma, ayrımcılık karşıtlığı, sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetim (Manners, 2002: 242-243). Manners, çeşitli yöntemler üzerinden dış ilişkilerinde de bu normlara dayanan ve onların yayılması için çabalayan AB'nin, daha önceki politik formlardan farklı bir tarzda normatif güç olarak öne çıktığını açıklamaktadır. Barışın ve insan haklarının bolca vurgusunun yapıldığı bu idealist-normatif duruşun sağlamlığını kanıtlayabilmek adına köklerini, Hristiyanlıktan Aydınlanma liberalizmine kadar geniş bir tarihsel arka plan mirasına dayandırmak da sıklıkla yapılan bir şeydir (Weiler, 1998). Değerlere dayallığı daha vurgulu bir şekilde temsil ettiği için, özellikle Manners'ın makalesinden sonra AB'nin dış politika kimliği ve uluslararası sistemdeki rolü hakkındaki tartışmalar da çoğunlukla sivil güçten ziyade normatif güç kavramı etrafında şekillenmiştir (Diez, 2005; Manners, 2006; Hyde-Price, 2006; Whitman, 2011).

Bizzat AB'nin ve üye devletlerinin resmi söylem ve belgelerinde de uluslararası düzenin inşasında demokratik değerlere ve barışa ne kadar hassasiyet gösterildiği sıklıkla dile getirilmektedir. AB Antlaşması'nın ikinci maddesinde insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı Birliğin temel değerleri olarak sayılırken; üçüncü maddesinde, dış dünyayla ilişkilerinde de bu değerlerin önde tutulacağı ve ayrıca barış, sürdürülebilir kalkınma, halklar arasında karşılıklı dayanışma ve saygı ve insan haklarının korunması gibi hususlara katkıda bulunulacağı vurgulanmıştır. Sadece temel belgelerinde değil, hemen her fırsatta Birlik, dış ilişkilerinde demokratik değerler ve barış vurgusunu öne çıkarmaktadır. Bu konuda çarpıcı bir örnek olarak Everything But Arms (EBA) yani Silah Hariç Her Şey düzenlemesi gösterilebilir (Council of the European Union, 2001). 2001 yılında kabul edilen bu düzenlemeyle Birlik, yoksul ülkelerden kendisine yönelecek ihraç malları için gümrükleri ve kotaları sıfırladığını ilan ederken, silah ve cephane satışlarını bunun dışında tutmuştur. Yani Birliğin savaşa ve silahlanmaya karşı ilkesel karşıtlığı, ticari bir düzenlemenin sadece içeriğine değil sloganik bir şekilde başlığına bile yerleştirilecek derecede kendisini göstermiştir.

Şüphesiz Avrupa bütünleşmesinin 1950'lerde başlayan yolculuğuna baktığımızda şu ana kadar anlatılan bütün retoriği haklı çıkaracak ve demokratik değerlerle ve barışla özdeşleştirilecek bir AB görüntüsünün bulunduğunu destekleyecek kanıtlar bulunabilir. 2012 Nobel Barış Ödülü AB'ye verilirken başvuru; altmış yıldan fazla bir süredir Avrupa'da barışın ve işbirliğinin, demokrasi ve insan haklarının ilerlemesine katkıda bulunma ve Avrupa'yı bir savaş kıtasından barış kıtasına dönüştürme gerekçelerinin (Norveç Nobel Komitesi, 2012) yanlış oldukları söylenemez. Gerçekten de birkaç yıl öncesinde oldukça yıkıcı bir savaştan henüz çıkmış olan devletlerin, 1950'lerle birlikte kıtada barış ve işbirliği yolunda somut adımlar atmaları ve sonraki on yıllarda bunu kapsamlı bir yürüyüşe dönüştürmeleri çarpıcı bir başarıdır. Şu var ki bu başarı ya da daha açık ifadeyle Birliğin normatif güç olma vasfı büyük oranda kendi coğrafi alanıyla sınırlıdır ve zaten Nobel Komitesi'nin gerekçeleri de Avrupa'da gerçekleştirilenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sivil güç kavramı ile daha 1970'lerde bütün tartışmaların başlamasına bir anlamda öncülük eden Duchêne'nin de, Batı Avrupa topraklarından savaşın uzaklaştırılmasını, argümanını temellendirmede gerekçe olarak sunduğunu eklemek yerinde olacaktır (Whitman, 1998: 11).

Her ne kadar normatif değerleri her fırsatta yücelten bir Birlik görüntüsü ve Birliği alternatif paradigmaya sahip bir uluslararası aktör olarak betimleyen ciddi bir kesim olsa bile; pratikte idealist-normatif yönelimli böyle bir Birlik resmine soru işaretiyle yaklaşmamızı gerektirecek pek çok husus bulunmaktadır. Karen Smith'in ifade ettiği gibi

(Smith, 2000: 11), Soğuk Savaş'ın bittiği, nükleer yarışın sona erdiği ve savunma politikalarına ihtiyacın azaldığı bir dönemde o çokça iltifat edilen sivil güç imajını daha da güçlendirebilecekken, kendisine bir ortak savunma boyutu oluşturması ve sonraki yıllarda askeri kapasitesini geliştirmek için çabalaması bile Birliğin bu resmi üzerinde ciddi tartışmalar açabilecek bir husustur. Nitekim AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) kapsamındaki girişimlerinden (Whitman, 1998; Hyde-Price, 2006) ya da enerji (Wood, 2009) veya çevre (Afionis ve Stringer, 2012) gibi politika alanlarından hareketle uluslararası normatif-sivil güç profilini eleştiriyeye tabi tutan başkaları da olmuştur. ODGP kapsamında yer alan daha spesifik bir husus var ki bütün bu eleştirileri haklı çıkaracak niteliktedir ve bu çalışmanın da konusunu oluşturmaktadır: Birlik dışı ülkelere konvansiyonel silah satışı meselesi.

Demokratik değerlerin yaygınlaştırılması üzerinden barış ve istikrarı sağlayacak bir uluslararası aktör olma iddiası, aynen EBA düzenlemesinin başlığında da yer verildiği gibi silah ticaretine karşı olmayı ya da silah satışının istisnai ve makul gerekçeler çerçevesinde yapılmasını gerektirir. Oysaki üçüncü ülkelere silah satışına yaklaşımını ele aldığımızda Birliğin kâğıt üzerinde yani düzenleme ve söylem açısından başka, uygulama açısından üye devletler üzerinden bambaşka bir görüntüye sahip olduğu görülmektedir. Birliğin konvansiyonel silah satışına ilişkin normatif standartlar getirme çabaları ve bu çabalardaki yetersizlikler; ardından da bu yetersizliklerin muhtemelen temel sebebi durumundaki silah satışlarının ulusal çıkarlara halâ bağlı olma konumundan bahsedilecektir.

AB'nin konvansiyonel silah ihracatına bakışının, onun demokratik değerler ve barış söylemiyle tezatlık teşkil ettiğini ortaya koymaya çalışırken üzerinde durulacak dönem Soğuk Savaş sonrasıdır. Bunun bir sebebi, ideolojik kamplaşmaya dayalı Soğuk Savaş yıllarında dünya devletleri genellikle iki süper güçten birinin etki alanında buldukları için silah üretim ve ticareti de yoğunlukla iki kutupluluğun konjonktürel gerekleri çerçevesinde değerlendiriliyordu. Nitekim komünist tehdide karşı güvenliğini NATO'ya dayalı olarak sağlama yoluna giden Batı Avrupa devletleri savunma ve silah endüstrilerine olması gerekenin çok altında yatırım yapmışlardır (Calleo, 1996). Ayrıca, demokratik değerlere daha fazla vurgu ve bunlar üzerinden güvenlik, savunma ve dışişlerinde ortak politika inşa etme arayışları AB'de 1990'lardan itibaren ağırlık kazanan bir olgudur. Dönemin büyük bölümünde silah ihracatına ilişkin önemli kararların alındığı süreçlerde Birleşik Krallık da yer aldığı için, yoğunlukla Brexit'in gerçekleşmesinden yani 2020'den önceki durumun ele alındığını da eklemek gerekir.

2. Silah İhracatına İlişkin Normatif Düzenleme Çabaları

Konvansiyonel silah satışlarına normatif standartlar getirme hususunda Avrupa'daki çabaların geçmişi eskiye dayanır. Söz konusu geçmişin bir özetinden sonra, standartlar hususunda 1990'lar boyunca olgunlaştırılan ve 2008'de bağlayıcı hale getirilen sekiz kriterlik düzenleme üzerinde özellikle durulacaktır.

2.1. Tarihsel Arka Plan

Thucydides'in daha M.Ö. 5. Yüzyılda önemine vurgu yaptığı silah ticareti, modern çağlarda kapitalizmin gelişimini takip ederek muazzam bir yayılım göstermiştir (Stohl ve Grillot, 2009: 11). Bu yayılıma paralel olarak 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslararası silah ticaretinin bir denetim ve sınırlandırmaya tabi tutulması yönünde arayışlar başlamış ve bu arayışlar, yakıcı bir şekilde tecrübe edilen Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, iki savaş arası dönemde yoğunluk kazanmıştır. Ancak ne bu dönemde ne de Soğuk Savaş yıllarında konvansiyonel silahların transferinin sınırlandırılmasına ilişkin

girişimler etkili bir sonuç üretebilmiştir (Anderson, 1992: 756). Yasaklanma veya sınırlandırma yönündeki bütün bu arayışların aksine ve onlarla neredeyse eş zamanlı olarak silah üretim ve pazarlaması günden güne daha da artmış, hatta iki savaş arası dönemde Birleşik Devletler, Fransa, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği gibi devletlerin sektöre maddi ve lojistik desteği yükselmiştir (Stohl ve Grillot, 2009, 16).

1990'lara kadar güç dengeleri, ideolojiler ve konjonktür açısından çok farklı alt dönemlerin yaşandığı yaklaşık yüz yıllık bir süre hakkında yapılan analizler, başarısızlığı genellikle iki temel sebebe bağlamaktadırlar: Silah ticaretinin kârlı bir alan olması ve konuya, ulusal çıkar kavramıyla sıkı sıkıya bağlı politik bir araç olarak bakılması (Anderson, 1992: Taylor, 1994; Erickson, 2015). Dolayısıyla idealist-normatif perspektiften ziyade, pragmatizm çoğu zaman baskın görüntü olmuştur. Örneğin Afrika'nın büyük bölümüne silah ve cephane satışını yasaklayan 1890 tarihli ünlü Brüksel Senedi'nin esas amacı Avrupalı güçler arasında askeri açıdan denge oluşturmak ve yerli halkın ayaklanmasının önlenmesi üzerinden sömürgecilerin çıkarlarını korumaktı (Ohlson, 1988: 2). 1950'de Birleşik Devletler, Fransa ve Birleşik Krallık arasında Ortadoğu'ya silah satışına belli normatif standartlar getirmek amacıyla imzalanan Üçlü Bildirge'ye aykırı bir şekilde Fransa'nın, İsrail'e silah satmaya devam etmesi (Erickson, 2015: 52); savaş veya savaş riski olan bölgelere silah satışını kendi ulusal düzenlemeleriyle yasaklamış olan Almanya'nın 1977'de İran'a, 1980'de Kuveyt'e ve 1991'de İsrail'e savaş gemisi satmakta sakınca görmemesi (Brzoska, 1995) söz konusu yüz yıllık dönem içerisinde silah ihracatının, Avrupalı devletler açısından nasıl pragmatik yaklaşılabilir bir konu olduğunu gösteren başka örneklerdir.

2.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

1990'ların başında konvansiyonel silahların Birlik dışına satışına bir kontrol ve etik düzenleme getirme noktasında AB'nin elini zayıflatan bazı sebepler ileri sürülebilir. 1970'lerden itibaren kendi ulusal silah endüstrilerini kurmaya başlayan ülke sayısındaki artış ve bunların uluslararası silah pazarında ihracatçı olarak boy göstermeleri, pazardaki diğer ülkelerin tek taraflı olarak silah satışına sınırlama getirilmesi yönünde adım atma ihtimalini zorlaştırmıştır (Anderson, 1992: 756). Ayrıca, çöken komünist bloğa dâhil olan ülkelerde, rejim değişikliklerinin yarattığı kaotik dönemin etkisiyle silahların el değiştirdiği büyük bir uluslararası kaçakçılık pazarı oluşmuştu. Silah arzındaki böyle bir genişleme de düzenleme ve sınırlandırma çabalarını etkisiz bırakmıştır. Kaldı ki 1990'larla beraber silah endüstrisinde özelleştirme hızlanmış (Cops, Duquet ve Gourdin, 2017) ve bunun üzerinden sektörde artan rekabet, satışları sınırlandırmayla sonuçlanacak düzenleme arayışlarını zayıflatmıştır. Bir başka sebep olarak, politikacıların konvansiyonel silahlardan ziyade nükleer veya kimyasal silahların transferi ve kullanılması meselesine olan duyarlılıkları öne çıkarması sayılabilir. Konvansiyonel silahların, ülkelerin iç ve dış güvenliklerinde, hatta bireysel kullanımlarda meşru bir araç olarak kabul edilmeleri de onların ticaretine ortak düzenleme getirilmesi noktasında başlı başına bir zorluk oluşturmuştur (Stohl ve Grillot, 2009: 4).

Uluslararası çevreden kaynaklanan bütün bu olumsuz sebeplere rağmen, demokratik değerlere bağlılığın Birlik tarafından daha sık dile getirilmeye başlandığı 1990'larla birlikte silah ticaretine ortak bir kontrol düzeni getirilmesine yani işin ahlaki boyutuna dikkat çeken yaklaşımlar zaman zaman AB bünyesinde, özellikle Avrupa Parlamentosu'nda gündeme getirilmiştir (Hansen, 2016: 200). İsveç, Finlandiya ve Avusturya gibi dış politikalarında barışçıl yöntemlere ve insan haklarına ağırlık veren devletlerin üye olarak katılmalarının da söz konusu idealist yaklaşımın Birlik içerisinde

zemin bulmasına katkı sağlayacağı ileri sürülmüştür (Davis, 1998: 207). Ne var ki bu idealist-normatif yaklaşımlardan ziyade, silah ihracatına ortak düzenleme getirme arayışlarında üye devletlerin ekonomik, siyasi ve güvenlik çıkarlarını önceleyen bir takım konjonktürel ve pragmatik hususların itici etken olarak rol oynadığı görülmektedir. Üye ülke silah firmaları arasında Soğuk Savaş sonrası silah piyasasının yeniden yapılanmasından, maliyetleri düşürme arayışlarından ve hızlı teknolojik değişimlerden kaynaklı ortaklık arayışlarının ve ihracata yönelimin artması bu etkenlerin başında sayılabilecekken, diğerlerini de şu şekilde sıralamak mümkündür (Bauer, 2003: 198):

- 1990 yılındaki Irak Savaşı sırasında, koalisyon güçlerine karşı Irak tarafının Avrupa çıkışlı silahlar kullanmasında olduğu gibi düşman unsurlara kontrolsüz silah satışından kaynaklanan riskler.

- 1992 yılında Tek Pazarın tamamlanmasıyla beliren yeni durumda silah piyasası için düzenlemeler yapma mecburiyeti. Bu bağlamda, ortak para sistemine uyum sağlayabilmek için üye devletlerin kamu harcamalarını ve bu arada savunma bütçelerini kısımları.

- 1980'lerin ikinci yarısıyla 1990'ların başında silah endüstrisinde patlak veren yolsuzluk ve skandallar.

- Dışişleri ve güvenlik politikalarının Avrupalılaştırılması ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası konseptinin, silah ihracatına düzenleme getirilmesi hususunda kurumsal-politik bir zemin hazırlaması.

Özellikle Irak Savaşı'nda kullanılan silahların Avrupa menşeli olma meselesinin yarattığı sansasyonla, Mart 1991'de ortak düzenleme arayışlarında bir anlamda mutfak vazifesi görecek AB Konseyi bünyesinde Konvansiyonel Silah İhracatına İlişkin Çalışma Grubu (COARM) oluşturulmuştur. Haziran 1991 gibi erken denilebilecek bir tarihte de Lüksemburg'daki Avrupa zirvesinde Silahsızlanma ve Silah Ticareti Hakkında Deklarasyon'u kabul edecek derecede konuya hassasiyet gösterdiğini ortaya koyan bir Birlik portresi belirlemiştir. Söz konusu Deklarasyon'da yer verilen ve daha sonra bu yöndeki çabalar açısından temel referans oluşturacak kriterlere bakıldığında silah ihracatlarının değerli ve etik bir çerçeveye oturtulma gayreti hemen fark edilebilir (Council of the European Union, 1991). Deklarasyon'da konvansiyonel silahların dünya genelinde artışından ve bunun doğurduğu zararlı sonuçlardan duyulan endişe dile getirildikten sonra, üye ülkelerin silah ihracatı yapacak firmalara lisans onayı verirken dikkate alınmaları gereken kriterler sayılmıştır. Bu kriterler arasında; satış yapılan ülkedeki insan haklarına saygıdan, bölgesel barışın korunmasına, silahı alan ülkenin bunu meşru bir çerçevede kullanmasından, uluslararası hukuka bağlılığına kadar birçok unsura yer verilmiştir. Öyle ki söz konusu kriterlere Haziran 1992 Lizbon Zirvesinde yeni bir kriter eklenmiş ve bununla (Council of the European Union, 1992); meşru güvenliği için silah satın alacak ülkenin, bunu yaparken (başka alanlarda kullanabileceği) insani ve ekonomik kaynaklarını olabilecek en asgari düzeyde silah için ayırması gerekliliğine dikkat edecek kadar hassas bir Birlik duruşu gösterilmiştir.

1991 ve 1992 belgelerine, Haziran 1998 Cardiff Zirvesi'nde kabul edilen Silah İhracatına İlişkin AB Davranış Kuralları (Code of Conduct) ile son şekli verilmiş ve sonrasında, konu ile ilgili bütün tartışmaların odağında yer edinen şu sekiz kriter hukuki bağlayıcılığı olmasa bile kabul edilmiştir (Council of the European Union, 1998):

1. Birlik üyelerinin uluslararası taahhütlerine saygı gösterme: Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü ve AB gibi kuruluşlara üyelikten ya da taraf olunan

uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan ambargo ve benzeri yükümlülüklerle aykırı bir durum varsa, silah ihracat lisansının reddedilmesini ifade eder.

2. İnsan haklarına saygı gösterme: Varış ülkesindeki insan haklarının ve temel özgürlüklerin dikkate alınmasını ve o ülkede iç baskı oluşturmak amacıyla kullanılmasında açık bir risk varsa, söz konusu ihraç kalemlerine lisans verilmemesini içerir. Burada "iç baskı" kavramının yargısız infaz, keyfi tutuklama, işkence, sindirme ve temel hak ve özgürlüklerin çiğnenmesi gibi hususları kapsadığı belirtilmiştir.

3. İç çatışma durumu: Meşru savunma ve güvenlik durumları hariç, varış ülkesindeki silahlı çatışmaları provoke edecek, uzamasına yol açacak ya da mevcut gerilimleri daha da ağırlaştıracak silah ihracatına izin verilmemesini ifade eder.

4. Bölgesel barışın, güvenliğin ve istikrarın korunması: Silahları satın alan ülkenin, bunları saldırganca bir tutumla ya da bir toprak iddiasını zor kullanarak elde etmek amacıyla kullanma riskinin bulunması durumunda, ihracatına izin verilmemesini vurgular. Ülkeler arasında hâlihazırda devam eden bir silahlı çatışmanın ya da geçmişten beri süregelen toprak iddialarının olması gibi göstergeler söz konusu riski belirlemede dikkate alınacak unsurlar olarak sayılırken, silahların savunma ve güvenlik amaçlı kullanımları yine dışarda tutulmuştur.

5. Üye ülkelerle, onların dost ve müttefiklerinin ulusal güvenlikleri: Bir ülkeye silah ihracatı yapılırken Birlik üyelerinin ve onların dost ve müttefiklerinin de savunma ve güvenlikleriyle, ekonomik ve ticari çıkarlarının zarar görmemesine dikkat edilmesini açıklar.

6. Uluslararası hukuk: Alıcı ülkenin terörizm, silahsızlanma ve kuvvet kullanmama gibi hususlarda uluslararası taahhütlere ve kurallara uyup uymadığının dikkate alınmasını ifade eder.

7. Saptırma riski: Satılan silahların veya diğer malzemelerin, alıcı ülke içinde el değiştirmesi ya da yeniden ihraç yöntemiyle başta terörist örgütler olmak üzere arzu edilmeyen kişilere geçme ihtimali varsa satışa izin verilmemesini ifade eder.

8. Ekonomik kapasite: Alıcı ülkenin, meşru güvenlik ve savunma ihtiyacını karşılamak amacıyla silahları aldığına ve bunu yaparken de başka alanlarda ihtiyacı olan insani ve ekonomik kaynaklarını mümkün olan en asgari düzeyde bu alıma kaydıracağına dikkat edilmesi gerekir. AB ülkeleri bir takım ekonomik göstergeler üzerinden, alıcı ülkenin ekonomisine ciddi zarar verip vermeyeceğini değerlendirerek satışa onay veya ret vermelidir.

Sayılan kriterlere ilişkin uygulama hükümlerine de yer verilen 1998 tarihli Davranış Kuralları zamanına göre önemli bir adım olarak görülmüş ve üzerinden yeni açılımların gerçekleştirileceği umut edilmiştir (Amnesty International, 2004). Bu düzenleme, üzerinden on yıl geçtikten sonra bağlayıcılık içeren Ortak Pozisyon haline getirilmiştir. Bu arada hangi silahların ve askeri ekipmanların söz konusu kriterler bağlamında kontrole tabi tutulacağını netleştirmek adına, 2000 yılında AB Konseyi tarafından bir liste yayınlanmış ve bu liste 2003 yılında revize edilmiştir.

Ortak Pozisyonun kabulünden sonraki yıllarda üye ülkelerin silah satış politikaları arasında farklılıkların devam ettiğinin gözlenmesi ve bu arada uluslararası konvansiyonel silah ticaretini düzenleyen Birleşmiş Milletler Silah Ticareti Antlaşması'nın 24 Aralık 2014'te yürürlüğe girmesi üzerine, silah ihracatına ilişkin kriterlerin etkinleştirilmesi yönündeki temaslar yeni bir ivme kazanmıştır. Ayrıca, 1990'larda Irak'a satılan silahlarda olduğu gibi,

üye ülkelerden gönderilen silahların Libya ve Mali'de yine üye devlet birliklerine karşı kullanılması ortak düzenlemenin geliştirilmesi için gündeme getirilen gerekçeler arasında yer almıştır (Bauer, Bromley ve Maletta, 2017: 14). Silah endüstrisinin Avrupalılaşması yönünde 2016 yılında Avrupa Savunma Fonu'nun, 2018 yılında da yasadışı ateşli ve hafif silahlara ilişkin yeni bir stratejinin kabul edilmesinin de silah ihracatına ilişkin politikaların daha fazla yakınlaştırılmasını kaçınılmaz kılacağını öngörenler olmuştur (Cops ve Duguet, 2019). Ancak 16 Eylül 2019'da Ortak Pozisyon'da gerçekleştirilen değişiklikler yüzeysel kalmış ve esasen 2008'deki içeriği devam ettirilmiştir.

Özetle; dönemin en başından itibaren gerçekleştirilen kurumsal ve hukuki düzenlemelere bakıldığında, 1990'larla birlikte konvansiyonel silah ihracatına demokrasi ve barış eksenli değerler üzerinden yaklaşan ve konu hakkındaki düzenlemeleri geliştirme iradesini devamlı gündemde tutan bir Birlik görüntüsü ortaya çıkmıştır. Uygulamaya bakıldığında ise, bütün bu çabaların ve görüntünün sadece yanılsamadan ibaret olduğunu düşündürecek derecede farklı bir tabloyla karşılaşmaktadır. Bir sonraki bölümde bu farklılık, sebepleriyle birlikte açıklanmaya çalışılacaktır.

3. Silah İhracatının Uygulamadaki Durumu ve Normatif Kriterlerin Etkisizliği

Burada ilk alt bölümde bazı somut verilerden ve araştırmalardan hareketle konvansiyonel silah sanayi ve özellikle bunun konumuzu ilgilendiren ihracat boyutunun AB ülkeleri açısından nasıl önemli bir gelir ve dış politika aracı olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Silah ihracatına ve yöneldiği ülkelere ilişkin pratikte ortaya çıkan tablo, Birliğin idealist söylemi ve üzerinde durduğu normatif kriterlerle ciddi bir çelişkiyi ifade etmektedir. Bu çelişkinin sebepleri ise sonraki alt bölümde ele alınacaktır.

3.1. AB'nin Silah İhracatı

Avrupa Havacılık ve Savunma Sanayileri Birliği'nin verilerine göre (Aerospace Industries Association, 2020) 2019 yılında savunma endüstrisi 116 milyar avroluk bir ciroya ulaşırken, 440 bin kişiye de istihdam sağlamış ve 40 milyar avroluk ihracat gerçekleştirmiştir. İstihdam katkısının dolaylı sektörler üzerinden çok daha fazla olabileceğini de vurgulamak gerekir ki 2017 tarihli bir Avrupa Komisyonu belgesinde bu rakam 1.2 milyon olarak ifade edilmektedir (European Commission, 2017a). Bahsedilen toplam cironun 93,2 milyar avroluk bölümü Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık'tan gelmiştir. Doğrudan silah ihracatı boyutuna baktığımızda, Birlik ülkelerinin dünya silah ihracatındaki payları, dışişlerinde idealist-normatif değerlere bağlı bir AB söylemini fazlasıyla sarsacak en somut göstergedir. Birliğin payı, 2015-2019 döneminde bir önceki beş yıllık döneme göre artarak % 26'ya yükselmiş ve böylece Birleşik Devletlerin ardından ikinci en büyük ihracatçı konumuna yerleşmiştir (SIPRI, 2022, 4).

Silah satışlarının yöneldiği ülkeler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise, demokratik değerler ve barış söylemini daha da zayıflatan bir manzarayla karşılaşmaktadır. Erickson (2011: 219) 1990-2004 dönemi için AB'nin silah ihracatı ile alıcı ülkelerdeki insan hakları, çatışma ve demokrasi parametreleri arasındaki ilişkiyi incelediği nitelikli çalışmasında şöyle bir AB resmi ortaya çıkarmıştır: Birliğin silah sattığı devletler çoğunlukla insan hakları karnesi zayıf olanlardır. Bir devletin ekonomik durumunun iyi olması da, Birlik tarafından ilkesel-normatif kaygıları arka plana iterek o devlete silah satışı yapmak için makul bir önceliktir. Bu resmi tamamlarcasına Erickson (2010; 2019), başka çalışmalarında da göstermiştir ki Birliğin, insan hakları ihlali yapıyor gerekçesiyle silah ambargosu uyguladığı ülkelerin neredeyse tamamı Birlik üyeleri için ekonomi ya da güvenlik açısından ciddi manada bir öncelik oluşturmayanlardır. Birlik açısından ekonomik

ve politik değer ifade eden ülkelere ise ya olabilecek en asgari karşılık verilmekte ya da ihlaller görmezden gelinmektedir. Yani işin ucunda Birliğin ve üyelerinin çıkarları söz konusu ise demokratik değerler göz ardı edilebilmekte, aksi durumda demokrasi ve barışı koruma gerekçeleriyle silah satışına yaptırımlar getirilebilmektedir.

AB lkelerinin silah ihracatlarının insan hakları karnesi zayıf olan ülkelere yönelik olduğunu ortaya koyan başka çalışmalar da olmuştur. Holm (2006), silah ihracatına ortak düzenleme getirilmesini en fazla destekleyen Birlik yeleri arasında bulduklarının da vurgusunu yaparak Belçika, İtalya ve Almanya'nın 1995-2003 yılları arasında, insan hakları bakımından en sorunlu ülkeler grubuna yaptıkları küçük ve hafif silah ihracatlarını incelediği çalışmasında şu sonuçlara varmıştır: Davranış Kurallarına göre iç hukukta değişiklik yapıldıktan sonra Almanya'nın ihracatında net bir artış, Belçika'nın ihracatında düzensiz de olsa bir artış vardır. İtalya'nın satışlarında bir azalma görülse de bu, Davranış Kurallarının kabul edilmesinin dışında başka sebeplere bağlı olabilir. Yazarın bulgularından hareketle genel resim normatif kriterleri en fazla destekleyen ve i hukukuna aktaran kimi üyelerde bile anti-demokratik coğrafyalara silah ihracatının hız kesmeden devam ettiği şeklinde dir.

Bonaiuti (2023) de silah ihracatındaki yönelimin, normatif kriter getirme çabalarının tam aksi yönünde seyir takip ettiğini kanıtlayan çalışmasında şu önemli bulgulara yer vermiştir: SIPRI ve Freedom House verileri üzerinden gerçekleştirilen söz konusu çalışmaya göre Fransa 1990-2000 döneminde silah ihracatının % 28,8'ini özgürlük ve insan hakları açısından sorunlu ülkelere yapıyorken, 2010-2020 arasında bu oran % 50'ye yükselmiştir. Aynı oran Almanya için % 2,6'dan % 26,2'ye; Birleşik Krallık için % 26,9'dan % 57,3'e; İsvet için % 4'ten % 34,5'e ve İtalya için de % 3,1'den % 36,4'e yükselmiştir.

1990'larda rejim değişikliği ve kaotik süreçler sebebiyle Rusya'nın dünya silah piyasasındaki payı ciddi anlamda gerileyince, AB'nin önemli silah üreticisi ülkeleri pazardaki paylarını artırmışlardır. Rusya'nın (Sovyetler Birliği'nin) konvansiyonel silah ihracatındaki payı 1988'de % 36,6 iken, 1992'de % 11,1 oranına gerilemiştir. Aynı yıllarda dönemin AB lkeleri paylarını % 19'dan % 27'ye çıkarmıştır (SIPRI, 1993: 444). Rusya'dan doğan boşluktan pay kapma arayışlarına girilen bu yılların, aynı zamanda silah satışına normatif kriterler getirme çabalarının yoğunlaştığı yıllar olması, Birliğin söylemleriyle eylemleri arasındaki farkı ortaya koymak adına başka bir somut örnektir.

Birlik yelerinin iyi niyetten uzak tutumlarına çarpıcı bir başka örnek olarak Birleşik Krallık'ta Eylül 2001'de düzenlenen silah fuarı gösterilebilir. Özel bir firma tarafından gerçekleştirilen ancak devletin de güçlü bir şekilde desteklediği fuar, o güne kadar türünün Avrupa'daki en büyük organizasyonuydu. Kritik nokta şu ki, fuara davet usulüyle ağrılanlar arasında i ya da bölgesel çatışmaların yaşandığı ülkeler önemli yer tutmaktaydı (Burrows, 2002: 33).

1990-2020 arasında farklı dönemlere ait paylaştığımız bütün veriler ve analizler dikkate alındığında AB lkeleri, silah pazarındaki paylarını artırma isteklerini hiç kaybetmemişler ve bu isteği gerçekleştirecek fırsatları yakaladıklarında da ne barış ve demokrasi söylemlerini ne de kendi koydukları kriterleri dikkate almışlardır. 1990'lardan itibaren ulusal ekonomik ve güvenlik çıkarlarını nceledikleri ileri sürülerek coğunlukla Birleşik Krallık ve Fransa, ortak normatif kriterlerin benimsenmesine ya da geliştirilmesine en olumsuz tutum takınan iki ye olarak literatürde sıkça ne ıkarılmaktadırlar (Holm, 2006: 216; Wisotzki ve Mutschler, 2021: 275). Buna karşılık; Belçika, Almanya, Hollanda, İtalya ve İsvet gibi ülkelerin ise olumlu yönde daha aktif ve istekli bir görüntü sergiledikleri

ileri sürülmektedir (Davis, 2002). Ancak gerek yukarıdaki veriler ve gerekse ilerleyen bölümlerde yer verilecek örnekler aslında konvansiyonel silah ihracatında demokrasi, barış ve insan hakları temelli bir hassasiyetin uygulamada karşılığının olmaması durumunun çok daha yaygın ve aslında silah ihracatında payı bulunan bütün devletleri kapsadığını göstermektedir.

3.2. Normatif Kriterlerin Etkisizliği

Gerek konvansiyonel silah ihracatına ilişkin genel rakamlar gerek silahların gönderildiği ülkelere yönelik analizler dikkate alındığında, satışlara normatif bir standart getirmek için kabul edilen kriterlerin kendilerinden beklenen işlevi yerine getiremediği söylenebilir. Uygulamada beliren bu farklılık başlıca iki sebebe dayandırılabilir: Birincisi, Ortak Pozisyon metninin netlikten uzak, müphem bir dile sahip olması ve belirli bazı konuların düzenlenmesi hususunda boşluklar içermesi. İkincisi ise, üye devletlerin silah satışlarına ilişkin veri ve bilgi paylaşımlarında şeffaflığın halâ tesis edilememesi. Böyle olunca da, daha önceki dönemler için bahsini ettiğimiz ulusal ve ekonomik çıkarların öncelenmesi gerekçesi 1990'lardan sonra da ağırlığını devam ettirmiş ve değişim arayışları sadece söylemde kalmıştır.

3.2.1. Ortak Pozisyon Metninden Kaynaklanan Sorunlar

Ortak Pozisyonun netlikten uzak dili, kimi üye devletlerin kendi çıkarlarına göre bu hükümleri yorumlamalarına imkân sağlamaktadır. Her şeyden önce belgede sık sık "dikkate alınacaktır", "göz önünde tutulacaktır" gibi kesinlikten uzak ifadelerin kullanılması, üyelere manevra alanı bırakmaktadır (Amnesty International, 2004: 92). Silah satışının engellenmesi için ikinci kriterde iç baskı oluşturmak ve dördüncü kriterde başka bir devlete saldırmak amaçlarıyla kullanılmasında "açık-şüphe götürmez bir riskin" aranması ihracatçı ülkeleri sınırlandırma noktasında yeterli olmamakta, neyin "açık-şüphe götürmez" kabul edileceği tartışmaya açık bir durum olabilmektedir (Holm, 2006). Aynı şekilde, beşinci kriterde üye ülkelerle dost ve müttefik ülkelerin zarar görüp görmemesi, altıncı kriterde silah satın alan ülkenin uluslararası taahhütlere uyup uymaması, yedinci kriterde silahların sonradan arzu edilmeyen ellere geçme riskinin bulunup bulunmaması ve sekizinci kriterde ithalatçı ülkenin ekonomik kaynaklarını ihtiyaç dışında silah alımına kaydırıp kaydırmaması durumları hep ihracatçı ülkenin değerlendirmesine bırakılmış hususlardır (Bauer ve Bromley, 2004: 3). Üçüncü kriterde meşru savunma ve güvenlik durumlarında ihracata onay verilmesinin ifade edilmesi gibi, kimi kriterlerde bırakılan "meşruiyet daireleri de" bakış açısına göre değişebilecek bir belirsizlik içermektedir.

Bütün bir Soğuk Savaş sonrası dönemde silah satışı meselesinde bir yandan toplantılar, kriterler ve başka adımlar üzerinden normatif adımlar atan bir AB görüntüsü varken diğer yandan bu adımlarla tezat teşkil edecek şekilde hareket eden, bunu yaparlarken de çoğu zaman ortak kriterlerde kullanılan esnek ve belirsiz ifadeleri kendilerine göre yorumlayan üye devletler bulunmuştur. Tartışmalı uygulamalarla ilgili bazı örneklere baktığımızda, Ortak Pozisyon'daki dilin müphemliğinin veya bıraktığı manevra alanlarının nasıl istismar edildiği gözlemlenebilir.

1991 Lüksemburg ve 1992 Lizbon zirvelerinde silah satışı hususunda hassasiyet gösteren bir Birlik tablosu ortaya konulurken, aynı dönemlerde iki yıl sonra Ruanda'da gerçekleşecek olan tarihin en büyük soykırımlarından birine zemin hazırlayacak silah transferlerinde üye devletler kritik rol oynuyorlardı. 1990'dan itibaren ülkedeki Hutu iktidarına lojistik ve askeri malzeme desteği veren Belçika bir yana; Fransa 1990-94 arasında bizzat kendi savaşı birliklerini göndermiş, ayrıca lojistik destek ve silah transferi

gerçekleştirmiştir. Mart 1992’de Ruanda’nın Mısır’dan satın aldığı silahlara da bir Fransız bankası kredi sağlamıştır (Goose ve Smyth, 1994). 7 Nisan 1994’te Ruanda’da toplu öldürmeler başladıktan sonra 17 Mayıs’ta Birleşmiş Milletler tarafından Ruanda’ya silah satışına ambargo kararı alınmış ancak Fransa, bu karara rağmen söz konusu ülke yönetimine silah ve lojistik destek sağlamaya devam etmiştir (Human Rights Watch, 1995). Böylece dört yıl gibi kısa bir sürede önce “silah devletine” dönüşen Ruanda, sonra da “soykırım devleti” oluvermiş (McNulty, 2000: 107) ve Almanya gibi devletler adeta geliyorum diyen bir trajediyi ve oraya akan silahları görmezden gelmiştir (Peltner, 2015). Fransa, başka kriterler bir yana açıkça varış ülkesindeki duruma dikkat edilmesini öngören üçüncü kriteri ihlal etmiştir ancak çoğunlukla bir isyanla karşı karşıya kalan meşru bir hükümete yardım ettiğini öne sürerek bu ihlali perdelemiştir (Adelman ve Suhrke, 1996: 22). Sonuçta değerler AB’sinin değil fakat çıkarlar AB’sinin bu soykırma büyük katkısı olmuştur.

1994 yılında Almanya’nın, kriterleri gerekçe göstererek Tayvan’la bir savaş gemisi kontratı imzalamayı reddetmesine karşılık aynı dönemde Fransa’nın bu ülkeye savaş uçağı ve fırkateyn satması ya da Doğu Timur’a saldırmasından dolayı Portekiz’in Endonezya’ya silah ambargosu uygulamasına karşılık Almanya ve Birleşik Krallığın uçak ve savaş gemisi satmaya devam etmesi kriterlere her ülkenin kendi bakış açısına göre yaklaştığının diğer örneklerini oluşturmaktadır (Davis, 2002).

Soğuk savaş sonrasının henüz ilk yıllarında kriterleri pratiğe dökme hususunda Birlik ülkelerini suçlamanın erken olduğu ve zaman tanımak gerektiği söylenebilir. Ne var ki sonraki dönemlerde de somut bir şekilde kriterleri göz ardı ederek silah satışlarının gerçekleştirildiği sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. 2003 yılında yarıdan fazlasını Fransa’nın karşıladığı ve 13 Birlik üyesinin askeri, tıbbi ya da lojistik ekipleriyle destek verdikleri 1800 kişilik bir AB askeri birliği Artemis Operasyonu kapsamında ve ilk defa NATO’dan bağımsız olarak Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde konuşlanırken amaç; 1998’den beri devam eden ve çok sayıda bölge ülkesinin karıştığı savaşı durdurup, barışı tesis etmektir (Hendrickson, Strand ve Raney, 2007). Oysaki beş yıl içerisinde milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine veya ülkelerinden göç etmesine yol açan bu büyük savaşta büyük miktarda Avrupa çıkışlı silah ve cephane kullanılmıştır (Amnesty International, 2005).

Mugabe yönetiminin baskılarının ve insan hakları ihlallerinin artması sonucunda 2000 yılında AB tarafından Zimbabve’ye askeri malzeme satışına ambargo konmuş, buna rağmen Avusturya hükümeti ülkesindeki bir silah firmasının ürettiği dört tekerlekli taşıma araçlarının, üzerlerine monte edilmiş herhangi bir silah bulunmadığı ve sıradan nakil aracı oldukları gerekçesiyle bu ülkeye ihracına onay vermiştir. Böyle bir hamleyle Avusturya sadece Ortak Pozisyon’un ikinci kriterine aykırı hareket etmekle kalmamış, Zimbabve’nin Kongo Demokratik Cumhuriyeti’ndeki savaşta aktif olarak yer alması dikkate alındığında üçüncü ve dördüncü kriterleri de çiğnemiştir (Amnesty International, 2004).

Belçika hükümeti, ülkede iç savaş yaşanmasına rağmen 2002 yılında Nepal hükümetine 5500 adet makineli tüfek satışına onay verirken üçüncü kriteri ihlal etmiş ancak hükümetin, yasadışı bir ayaklanmayı bastırmasının meşru bir hakkı olduğu gerekçesiyle kendisini savunabilmiştir (Holm, 2006: 214). Kolombiya güvenlik güçlerinin ve onlara bağlı paramiliter grupların somut insan hakları ihlallerine rağmen; başka Birlik üyelerinin yanında özellikle İspanya’nın 2003-2004 yıllarında silah, askeri teknoloji ve askeri personelin eğitimi gibi unsurları içeren oldukça geniş bir portföy üzerinden bu ülkeye destekte bulunması en azından ikinci ve altıncı kriterlere aykırılık içermektedir (Amnesty International, 2004: 8). 1989’daki Tiananmen Meydanı katliamından sonra AB tarafından

Çin'e silah ambargosu kararı alınmıştı. Ortak Pozisyonun uygulama hükümleri bölümünde yer alan çifte kullanım özelliğine sahip yani hem askeri hem sivil amaçlarla kullanılabilir araç ve teçhizatlarla ilgili düzenlemeyi kendisine göre yorumlayan Birleşik Krallık, bu ülkeye satış yapmaya devam etmişti (Cooper, 2000: 61). Sadece Birleşik Krallık değil, ambargoyu ve kriterleri göz ardı ederek gündün güne büyüyen Çin pazarına Fransa, Almanya ve İtalya da çoğu zaman silah satmışlardır (Erickson, 2011: 222). Aslında Çin'in Uygur halkına yönelik asimilasyon ve baskı politikaları da (Demirtepe ve Bozbey, 2012) 2000'ler sonrasında AB gündeminde yer almıştır ancak Çin pazarına yönelik ticari beklentiler, bu defa Birliğin tepkisini daha düşük düzeyde göstermesine sebep olmuş ve süreklilik arz eden anti-demokratik Çin politikalarına karşın bu defa silah ambargosu gündeme bile gelmemiştir (Debata, 2010).

Yedinci kriterde bahsedilen son kullanıcı meselesi tek başına AB ülkelerinin silah ihracatındaki etik dışı tutumlarını defalarca kanıtlayan bir gösterge olmuştur. Meşru bir alıcıya satıldıktan sonra silahların istenmeyen kullanıcılara transferini önceden tahmin edebilmek ya da sonrasında takip edebilmek her zaman mümkün olmayabilir. Ancak 2001 yılında Namibya'yla beraber Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Fransa'dan aldıkları silahları insan hakları karnesi bariz bir şekilde zayıf olan Zimbabwe'ye aktarmaları ve buna rağmen Fransa'nın satışlara devam etmesi açık bir ihlal olmuştur (Yanik, 2006: 385). Aynı şekilde, Bulgaristan ve Romanya'da üretilen silahların 2011'de ve izleyen yıllarda önce Birleşik Devletler ve Sudi Arabistan'a satılması, sonra da Irak ve Suriye'deki çatışmalarda istenmeyen ellere aktarılması örneklerinde olduğu gibi, ihlaller tespit edildikten sonra bile AB ülkeleri silah ve askeri malzeme satmaya devam etmişlerdir (Transnational Institute, 2021: 19).

2011'de Libya'da iç savaş çıktığında Kaddafi'nin kanlı bir şekilde ayaklanmaları bastırma çabalarında Birleşik Krallık, Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, hatta Polonya ve Slovakya'dan satın alınan çok çeşitli konvansiyonel silah ve cephanenin kullanılmış olması da çarpıcı bir örnektir. Libya'ya yönelik silah ambargosunun 2004 yılında kaldırılmasından hemen sonra AB üyelerinin hiç vakit kaybetmeden ülke yönetimiyle satış için temasa geçmeleri ve bu yeni pazardaki fırsatı kaçırmamak için birbirleriyle rekabet etmeleri ancak Hansen ve Marsh'ın yerinde ifadeleriyle "örgütlü ikiyezlülük" olarak tanımlanabilir (Hansen ve Marsh, 2015). Yani silah satışına ilişkin kriterleri bağlayıcı bir çerçeveye dönüştürmek için çabaladıkları yıllarda, bunu başardıkları yıl olan 2008'de ve ondan sonrasında AB ülkeleri Libya'ya silah satışlarını artırarak devam ettirmişlerdir. Öyle ki 2006'da 59 milyon avro olan Birliğin bu ülkeye toplam satışları, 2008'de 250 milyon avro, bir yıl sonrasında ise 343 milyon avro olarak gerçekleşmiştir (Bromley, 2012: 10).

Son olarak, Ukrayna'ya yönelik saldırısından dolayı AB tarafından 31 Temmuz 2014 tarihinde Rusya'ya silah ambargosu kararı alındı. Bu karara rağmen 2015-2020 yılları arasında en az on Birlik ülkesinden Rusya'ya silah ve askeri teçhizat satışına devam edilmiş, reddedilen yüz civarında başvuruya karşı bin kadar ihracat lisansı verilmiş ve 346 milyon avroluk satış gerçekleştirilmiştir (Brillaud vd., 2022).

Ekonomik kapasite şeklinde özetlediğimiz sekizinci kriterdeki duruma ise hemen hiç dikkat edilmediğini söylemek yanlış sayılmayacaktır. Aslında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 26.maddesinde de "dünyanın insani ve ekonomik kaynaklarının mümkün olan en az sapmayla kullanılarak uluslararası barışın kurulmasından ve sürdürülmesinden" bahsedilmektedir. Ancak ne Birleşmiş Milletlerin ne de AB'nin, ekonomik kapasite yaklaşımını bir ilke olarak dile getirmesi pratikte dönüştürücü etkiye sahip olabilmektedir. Yukarıda bahsedilen hemen bütün örneklerde adı geçen silah tedarikçisi ülkeler, ekonomik

anlamda dünyanın en geri kalmışları arasında yer almaktadır. 2004 yılında Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn tarıma ayrılan 300-350 milyar veya yardımlara ayrılan 50-60 milyar kıyaslandığında savunmaya 900 milyar doların ayrıldığı bir dünyanın nasıl bir dengesizliğe sahip olduğundan bahsetmekteydi (Walker, 2004). Böyle bir dengesizlikte, dünya silah ihracatında hatırı sayılır bir paya sahip olan ve bu ihracatın gittikçe artan bir kısmını geliştirmekte olan ülkelere yapan AB üyelerinin rolü yadsınamaz. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan 2010 yılına ait ülkelerin insani gelişim indeksleriyle (HDI), AB'nin 2002-2010 yılları arasında yaptığı silah ihracatı verileri ele alınarak gerçekleştirilen bir analizde (Alonso, 2012: 70) her gelişim düzeyinden Afrika ülkesine AB tarafından kesintisiz silah satıldığı ortaya konmuştur. Cezayir ve Tunus gibi HDI puanları yüksek ülkelere yapılan satışlar sekizinci kriter açısından sorun taşıyor kabul edilse de Çad, Etiyopya, Angola, Nijerya ve Kenya başta olmak üzere neredeyse HDI puanları düşük bütün ülkelere satışların gerçekleştirilmesi sekizinci kriterin de öncekiler gibi büyük oranda vitrin görevi gördüğünü kanıtlamaktadır.

En başından beri oyunun kurallarını belirleyen kriterlerde bilinçli bir şekilde yer verilmeyen ve Ortak Pozisyon kabul edilirken gündeme getirilmeyen şu hususlar da üye ülkelere görece keyfi alan bırakılmasına yol açmıştır (Amnesty International, 2004: 4): Devletten devlete silah satışlarının ya da AB firmalarının yurtdışında başka firmalarla anlaşarak lisanslı üretim yöntemi ile üretim ve satış yapmalarının düzenleme kapsamına alınmaması. Aynı şekilde, silah, askeri malzeme ve askeri teknoloji satılan ülkelere verilen eğitim desteği ve diğer lojistik katkıların hiç gündeme alınmaması. Son olarak çifte kullanım özelliğine sahip gereçlerin ve teknolojilerin tespitinde uzun süre ciddi bir belirsizliğin yaşanması.

Bütün bu örnekler göstermektedir ki Ortak Pozisyon kriterlerinde netlikten uzak bir şekilde yer verilen ya da hiç yer verilmeyen hususlar, silah ihracatına idealist-normatif bir standart getirme çabalarını sadece AB kurumlarının koridorlarında ve çeşitli düzeylerdeki toplantılarında karşılık bulan ancak pratikte pek bir etkisi olmayan girişimler halinde bırakmıştır. Hatta Avrupa Parlamentosu bile bir raporunda, literatüre de atıf yaparak, adeta iğneleyici bir üslupla Ortak Pozisyonun dilinin, müphem bir dil kullanma egzersizi olduğunu ve üye ülkelere geniş bir takdir yetkisi bıraktığını ifade etmiştir (European Parliament, 2020: 9).

3.2.2. Şeffaflık

Silah ihracatına normatif standartlar getirme ve bunlar üzerinden politikaları yakınlaştırma her şeyden önce üyelerin birbirlerine güvenmelerini ve bilgi paylaşımı hususunda daha şeffaf olmalarını gerektirir. Oysaki Soğuk Savaş sonrası dönemde böyle bir güven ortamının ve bunun en önemli göstergesi niteliğindeki şeffaflığın sonuç alıcı düzeyde tesis edilebildiğini söylemek güçtür. Bu bakımdan, şeffaflık sorunu en az Ortak Pozisyon metninden kaynaklanan sorunlar kadar üye ülkelerin birbirlerine karşı sorumluluk duymadan hareket edebilmelerine yol açmıştır.

Ortak Pozisyonun uygulama hükümleri arasında her üye devletin diğer üyelere silah satışları ve ortak kriterlerin uygulanması hakkında gizlilik esasına dayalı yıllık bir rapor sunacağı sayılmıştır. Raporların tartışılacağı toplantıda aynı zamanda kriterlerin işleyişinin gözden geçirileceği, eksikliklerin belirleneceği ve AB Konseyi'ne yönelik ortak bir raporun hazırlanacağı da belirtilmiştir. Bu hükme binaen 1999 yılından itibaren üye devletlerin paylaştıkları bilgilere dayalı olarak yıllık bir konsolide rapor hazırlanmaktadır. İstatistik verilerin sadece tek sayfaya sığdırıldığı ilk raporla kıyaslandığında, sonraki yıllarda daha

detaylı veri paylaşımı gerçekleşmiş ve 2004'te altıncı rapora gelindiğinde sayfa sayısı 200'e ulaşmıştır (Bauer ve Bromley, 2004: 5). Başlangıçtaki kısa boyutlu raporlar yerine zaman içinde Birlik bünyesinde çok daha uzun ve detaylı raporların üretilmesini en azından konunun daha şeffaf bir düzlemde tartışıldığının göstergesi olarak kabul edenler olsa da (Bauer, Bromley ve Maletta, 2017: 14) bu şeffaflık ve bilgi paylaşımı meselesi ciddi manada sorgulanmaya muhtaçtır. Bizzat Avrupa Parlamentosu kendi raporlarında ve başka çalışmalarında binlerce defa konuya yer vermiş ve sürekli olarak silah ihracatı meselesinde şeffaflığın yetersiz olduğunun altını çizmiştir (European Parliament, 2020).

Şeffaflık sorununda, Avrupa Parlamentosu'nun bile teyit ettiği şekilde kriterlerin uygulanmasında üyelerin takdir yetkisinin geniş tutulmasının payı büyüktür. Ortak Pozisyonun netlikten uzak dilinin bıraktığı hareket alanında kimi zaman kriterlere aykırı ya da tartışmalı satışlar yapan Birlik üyeleri; süreçlerle ve verilerle ilgili bilgileri diğer devletlerle paylaşma hususunda çoğunlukla ketum davranmaktadırlar.

Sadece Ortak Pozisyon'dan değil, bizzat ihracat lisansı verilme yetkisinin üye devletlerin otoritesinde olmasından dolayı da şeffaflık sekteye uğramaktadır. Silah üretim ve ihracat lisanslarını hangi otoritelerin vereceğine ve bunların denetiminin kimler tarafından yapılacağına tamamen ulusal düzlemde karar verilmeye devam edilince, prosedür açısından neredeyse üye sayısı kadar farklılık oluşmuş; sonuçta da kimi zaman gitmemesi gereken ellere silahların gönderilmesine devam edildiği gözlenmiştir (Bauer, Bromley ve Maletta, 2017: 7). Hatta Belçika'da federal yönetim değil de bölgesel yönetimler silah ihracatına ilişkin kararları belirlemekte, yani olay daha da karmaşık hale gelmektedir. Oysaki firmalara verilecek kabul ya da ret kararlarıyla bunların gerekçeleri daha şeffaf bir niteliğe sahip olsa, silah ihracatının kontrol altına alınması çabaları daha ciddi bir etkililik düzeyine ulaşabilir.

Bu arada, çifte kullanım özelliğine sahip araç ve teçhizatların ihracı, transferi, aracılığı ve transit geçişi hakkında 2009'da bir düzenleme gerçekleştirilmiş, yıllar süren tartışmalardan sonra 2021 yılında yeni bir tanesi kabul edilmiştir (European Union 2021). Ortaya çıkan metne bakıldığında, siber gözetim teknolojilerinin insan haklarını ihlal edecek şekilde kullanılmasının önlenmesi gibi bir anlamda yeni bir normatif kriteri içermiş olması bir yenilik olsa da şeffaflık kavramı metnin birkaç yerinde, nasıl sağlanacağı belirtilmeden sadece ilkesel bir retorik olarak kullanılmıştır.

4. Silah İhracatında Ulusal Çıkarların Belirleyiciliği

Görüldüğü gibi AB, söylem düzeyinde fazlaca başvurduğu demokratik değerler üzerinden barışı tesis edecek alternatif bir aktör olma iddiasını eylemlerine yansıtarken tutarlı hareket etmemektedir. Sorun şu ki AB ülkeleri gerçekten de silah ihracatına normatif standartlar getirmeyi istemekte midirler? İşin eylem boyutundaki tutarsızlıkların istisnai sayılamayacak derecede sık bir şekilde görülmesi böyle bir istemin samimiyetini sorgulatacak düzeydedir. Bir yandan kriterlerdeki boşluklar ve müphemlikler diğer yandan halâ şeffaflık noktasındaki yetersizlikler bunun böyle olduğunu göstermektedir. İdealist-normatif kriterler uygulamada işlerlik kazanamayınca, silah ihracatı kararlarının geleneksel belirleyicileri olarak kabul edilen ulusal çıkarlar ve işin ticari boyutu belirleyici olma özelliklerini devam ettirmişlerdir. Daha doğru bir ifadeyle, AB üyeleri olayın ulusal ve ekonomik çıkar boyutlarından taviz vermek istemedikleri için geçen onca süreye rağmen süreçlerde ve bilgi paylaşımında arzu edilen düzeye ulaşamamış ve somut olaylarla test edilmesine rağmen kriterlerdeki dil daha net bir görüntüye kavuşturulamamıştır.

1990'lar sonrasında daha da liberalleşen piyasa ortamının ve savunma endüstrisinde görülen daha yakın işbirliği ve dayanışma eğilimlerinin etkileriyle kıyaslandığında Mawdsley (2018), büyük devletlerin ulusal çıkarlarının AB'de silah politikalarını domine ettiğini ifade etmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz şeffaflığın olmaması, ihracat bilgilerinin paylaşılmaması, devletten devlete satışların düzenlemeye tabi tutulmaması ve daha pek çok hususun değiştirilememesinde sadece ulusal çıkarların korunması gerekçesi yeterli olmaktadır. Kimi bölgelerde hikâyesi sömürgecilik dönemlerine kadar uzanan nüfuzlarını ve çıkarlarını koruma adına üye devletler, silah satışı meselesini hep kendi pencerelerinden yorumlayarak ele almışlardır. AB'nin, insan haklarını teşvik etmek adına Afrika Birliği'ne destek vermesine karşın üye ülkelerin kendi ulusal çıkarlarına dayalı politikalarını tek taraflı olarak yürüttüklerine işaret eden Afrika Birliği'nin Birleşmiş Milletler'deki bir temsilcisi, tam olarak AB'nin barış söylemindeki çelişkiyi ifade etmektedir (Sicurelli, 2010: 55).

Finansal ve ticari yaptırımlarla kıyaslandığında, Birliğin silah ambargosu kararlarının kabulünün ve uygulanmasının büyük ölçüde üyelerin egemenliğinde kalmaya devam etmesi (Kranz, 2016: 973), aslında silah ihracatına ortak düzenleme getirme hususundaki ihtiraslı çabaların uygulamada karşılığının bulunmamasının en çarpıcı kanıtlarındandır. Bu çalışmanın konusu olan silah ihracatı meselesinin içinde yer aldığı daha geniş çerçeveye sahip iki konu yani silahlanma/silahsızlanma ile ODGP, Birlik içerisinde hala oybirliği ile kararların alındığı politika alanlarının başında gelmektedir. Dolayısı ile, silah ihracatına normatif kriter getirebilmek ve bunları yürütebilmek esasında ulusal yetkilerin gücünü ve geniş manevra alanını ortadan kaldıracak çok daha radikal kurumsal dönüşümleri gerektirmektedir. Kurucu Roma Antlaşması'nın 223. Maddesi güvenlik ve savunma alanlarını Birlik düzeyinde düzenlenecek politika alanlarının dışında tutmuştur. Buna dayanarak Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, İtalya ve Hollanda gibi önde gelen silah ihracatçısı üyeler silah ihracatı kontrolünün diğer bütün mallarla ilgili ticaret rejiminden ayrı değerlendirilmesini tercih etmişlerdi (Reinicke, 1992: 22). Tek Pazar'ın tamamlanması ve Birlik içi sınırların kaldırılması, silah ihracatına normatif kriter belirleme iradesinin en içten bir şekilde dile getirilmesiyle aynı döneme denk gelince, 223. Maddeye referansla şekillenen eski anlayışın aşılabilmesi için belki de bir umut doğmuştu ancak ulusal iradelerin mesele hakkındaki ağırlıklı konumu hiçbir şekilde değiştirilmedi. Burada asıl üzerinde durulması gereken ve aslında bu çalışmanın vurgulamaya çalıştığı husus işin ticari mantığının düzenlenmesinden ya da silah ve savunma alanlarında halâ karar alma mekanizmalarından kaynaklanan kısıtlılıklardan ziyade, bizzat Birlik üyeleri tarafından kabul edilen normatif kriterlerin sadece kâğıt üzerinde bırakılması ve ulusal çıkarlara öncelik verilmesine devam edilmesidir.

1996 yılında altı üye arasında Ortak Silahlanma İşbirliği Örgütü (OCCAR) kurulurken asıl belirleyici olan zamandan ve maliyetten tasarruf yapmak suretiyle ortak silahlanma programlarının verimliliğini artırmaktı ve normatif standartlar hiç gündeme gelmemişti. 6 Temmuz 1998 tarihinde Birliğin silah üretiminde en önde gelen altı üyesi sektörde bilgi paylaşımı, ihracat prosedürü, teknoloji ve araştırma güvenliği gibi konularda kapsamlı bir yakınlaşma arayışına girip bir Niyet Mektubu imzaladıklarında da henüz bir ay kadar önce kabul edilen Davranış Kurallarındaki değerci yaklaşımın ve genel prensiplerin izlerine rastlanmamıştır. Onun yerine, verimliliği ve karlılığı artırmak adına sınır ötesi işbirliğinin ve sektörün yeniden yapılanmasının üzerinde durulmuştur (Schmitt, 2000). Üye ülkeler arasında silah üretim ve satışı hususunda işbirliğinin arandığı çabalarla, silah satışlarına normatif bir ortak zemin arayışı çabalarının sanki birbirleriyle hiç alakası olmayan iki ayrı konu gibi ele alınması daha baştan sorunlu bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Böyle bir durumda firmalar ve üye devletler yeniden yapılanma ve üretim hesaplarını kârlılık ve müşteri potansiyellerini artırmak için yapmakta, sonrasında da ürettikleri malları elden çıkarabilmek için olabildiğince normatif kriterleri kendilerine göre yorumlama yoluna başvurmuşlardır. Bireysel ticari çıkarları gerektirdiğinde ise, işbirliği yerine üyelerin tekil reflekslerinin devreye girdiğini eklemek gerekir. Örneğin limanlarının rekabet avantajını kaybetmemek adına AB üyelerinin genellikle kendi topraklarından transit olarak geçen silah sevkiyatlarını sıkı kontrol etme noktasında isteksiz davrandıklarına işaret edilmektedir (Amnesty International, 2004: 23). Bu rekabet avantajı meselesi şüphesiz sadece limanlarla sınırlı bir durum değildir. Savunma endüstrisi temsilcileri ortak kriterlerin yorumlanması hususunda başka ülke hükümetlerinin rekabette geri kalmamak adına kendi hükümetlerine göre daha az sıkı davrandıklarından şikâyet etmekte (Bromley, 2008: 15). Yani bir bakıma herkes birbirini suçlamakta ama sonuçta ulusal çıkarların ve ticari güdülerin baskınlığını sürdürdüğü bir düzen devam edip gitmektedir.

Sonuç

Son iki yüzyıla ait incelemeler göstermiştir ki her savaşın öncesinde, taraflardan bir veya birkaçı ciddi bir şekilde silahlanmaya yönelmektedir (Stohl ve Grillot, 2009: 15). Demokratikleşme ve barış söylemlerinin ivme kazandığı 1990'lı yıllarla birlikte bu tablonun AB odaklı olarak değişeceği, silahlanmanın ve silah satışının en azından Birlik stratejilerinde daha az yer verilen yöntemler olacağı beklenebilirdi. Üçüncü ülkelere silah satışı meselesi üzerinden bu makalede ortaya koymaya çalıştığımız, kendi topraklarında belirgin bir başarı elde etmiş olsa bile AB'nin, başka coğrafyalarla ilişkilerinde demokratik değerleri ve bunlar üzerinden barışı tesis etme noktasında büyük bir çelişki içerisinde olduğudur. Konvansiyonel silah satışlarını normatif bir çerçeveye sınırlandırmak adına bütün bir Soğuk Savaş sonrası dönemde yoğun mesai harcadığı ve ortak kriterler getirildiği doğrudur. Ancak kriterlerle açılan meşruiyet alanlarıyla savunulamayacak kadar yoğun bir AB çıkışlı konvansiyonel silah kullanımının, dünyanın birçok yerindeki anti-demokratik rejim uygulamalarında ve çatışmalarında kullanıldığı da dönemin tamamında gözlemlenen bir olgudur.

AB, geri kalmış ülkelere ticari kolaylık sağlarken ilan ettiği "silah haricinde her şeyi bize satabilirsiniz" ilkesel söylemini kendi üyelerinin silah ihracatında uygulasa veya en azından silah ihracatına sınırlamalar getirse, hem idealist-normatif söyleminde daha inandırıcı olabilir hem de o ülkelerin ekonomik ve politik gelişimlerine daha fazla katkı sunabilirdi. Söz konusu sloganın tam tersine, pratikte adeta şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: AB kendi normatif retoriğine haneler getirmemek adına o ülkelere silah alımına ilkesel olarak karşı çıkmakta ancak kendi çıkarlarını korumak adına o ülkelere silah satabilmektedir.

Silah endüstrisindeki işbirliği ve yeniden yapılandırma çabaları sadece pazarın gereklilikleri ve kârlılık üzerinden değerlendirilip, satış aşamasında onları şekillendirmesi beklenen normatif kriterlerle ilişkilendirilmeyince bir anlamda düğmeler daha baştan yanlış iliklenmektedir. Nasıl ki 1990'ların başında Rusya'nın görece arka planda kaldığı yıllarda, AB ülkeleri uluslararası silah pazarındaki paylarını arttırmışlarsa ve sonraki dönemlerde de üyeler arasındaki en somut işbirliği çabaları daha fazla ve sofistike silah üretimi için gösterilmişse, şöyle bir yargıya ulaşmak da mümkün: Kendi koydukları kriterlerin bile frenleyemediği AB ülkeleri silah üzerinden daha fazlasını yapacak kapasiteye sahip olmadıkları için, normatif değerler söylemine sarılmaktadır. Nitekim Brexit sonrası AB'nin geleceğinin nasıl şekilleneceğine ilişkin bir AB Komisyonu raporunda adeta bu durum itiraf

edilmekte ve AB'nin silahlanmasını gerekçelendirmek adına şöyle denilmektedir (European Commission, 2017b): “(Askeri) kuvvetin kurallara üstün geldiği durumlarda, ‘yumuşak güç’ olmak artık yeterince güçlü değildir.” Uluslararası arenadaki oyun planının artık silaha dayalı olarak yapılması gerektiği hem de Birlik düzeyinde açıklıkla dile getiriliyorsa, dünyanın pek çok yerinde Birlik menşeli silahların daha fazla görülebilmesi ve normatif yaklaşımın uygulanmasının daha da zorlaşması beklenebilir.

AB'nin yaklaşımı samimi olmayınca da müdahalede bulunduğu devletler dâhil hiçbir coğrafyada insan haklarını, barışı ve demokrasiyi geliştirmek adına attığı adımlar dönüştürücü olmamaktadır. Dolayısıyla, 1990'lardan sonra hızlanan Birliğin kendisini demokratik değerler üzerinden tanımlama ve eş zamanlı olarak pek çok entelektüel tarafından da bu değerlere dayalı alternatif bir uluslararası aktör konumuna yerleştirilme çabaları tam anlamıyla gerçeği yansıtmamaktadır. Ön planda böyle bir imajla kapatılmaya çalışılsa da esas olan, Avrupa çıkışlı silahların fazlasıyla görünür olduğu savaşlar ve insan hakları ihlalleridir.

Kaynakça

- Adelman, H. & Suhrke, A. (1996). *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience*, Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda.
- Aerospace Industries Association. (2020). *Facts & Figures 2020*, The Aerospace and Defence Industries Association of Europe.
- Afionis, S. & Stringer, L. C. (2012). “European Union Leadership in Biofuels Regulation: Europe as a Normative Power?”, *Journal of Cleaner Production*, Cilt: 32, ss. 114-123.
- Alonso, E. M. (2012). “European Union Countries’ Policy on Arms Exports to Africa 2002-2010”, *International Catalan Institute for Peace*, Barcelona: International Catalan Institute for Peace.
- Amnesty International. (2004). *Undermining Global Security – The European Union’s Arms Exports*, Londra: Amnesty International.
- Amnesty International. (2005). *Democratic Republic of Congo: Arming the East*, Londra: Amnesty International.
- Anderson, D. G. (1992). “The International Arms Trade: Regulating Conventional Arms Transfers in the Aftermath of the Gulf War”, *American University International Law Review*, Cilt: 7, Sayı: 4, ss. 749-805.
- Andrew M. (2003). “Striking a New Transatlantic Bargain”, *Foreign Affairs*, Cilt: 82, Sayı: 4, ss. 74-89.
- Bauer, S. & Bromley, M. (2004). *The European Union Code of Conduct on Arms Exports Improving the Annual Report*, Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Bauer, S. (2003). “The EU Code of Conduct on Arms Exports – Enhancing the Accountability of Arms Export Policies?”, *European Security*, Cilt: 12, Sayı: 3-4, ss. 129-147.
- Bauer, S., Bromley, M. & Maletta, G. (2017). *Workshop: The Implementation of the EU Arms Export Control System*, Belçika: European Parliament DG for External Policies.
- Boie, H. (2009). *Civilian Power – An Analysis of Euro-Mediterranean Relations*, Berlin: Lit Verlag.

- Bonaiuti, C. (2023). "Arms Exports and Human Rights", Social Europe, <https://www.socialeurope.eu/arms-exports-and-human-rights>, (Erişim Tarihi: 28.02.2023).
- Brillaud, L. et al. (2022). "EU Member States Exported Weapons to Russia after the 2014 Embargo", Investigate Europe, <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/eu-states-exported-weapons-to-russia/>, (Erişim Tarihi: 02.04.2023).
- Bromley, M. (2008). *The Impact on Domestic Policy of the EU Code of Conduct on Arms Exports - The Czech Republic, the Netherlands and Spain*, Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Bromley, M. (2012). "The Review of the EU Common Position on Arms Exports: Prospects for Strengthened Controls", EU Non-Proliferation Consortium Non-Proliferation Papers,
- Brzoska, M. (1995). "Prospects for a Common Arms Transfer Policy from the European Union to the Middle East", *Contemporary Security Policy*, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 14-33.
- Burrows, G. (2002). *The No-Nonsense Guide to the Arms Trade*, Oxford: New Internationalist Publications.
- Calleo, D. P. (1996). "Europe and World Order After the Cold War", Old Dominion University Working Paper, <https://www.nato.int/acad/conf/future95/calleo.htm>, (Erişim Tarihi: 05. 02. 2023).
- Cooper, N. (2000). "Arms Exports, New Labour and the Pariah Agenda", *Contemporary Security Policy*, Cilt: 21, Sayı: 3, ss. 54-77.
- Cops, D. & Duquet, N. (2019). "Reviewing the EU Common Position on arms exports: Whither EU arms transfer controls?", *Flemish Peace Institute Policy Brief*, Brussels: Flemish Peace Institute.
- Cops, D., Duquet, N. & Gourdin, G. (2017). *Towards Europeanized Arms Export Controls? Comparing Control Systems in EU Member States*, Brussels: Flemish Peace Institute.
- Council of the European Union. (2001). "Applying a Scheme of Generalised Tariff Preferences for the Period from 1 January 2002 to 31 December 2004", Council Regulation (EC) No 2501/2001. Brussels: CEU.
- Davis, I. (1998). "European Integration and the Arms Trade: Creating a New Moral Imperative?", (Der.) B. McSweeney, *Moral Issues in International Affairs Problems of European Integration*, London: Macmillan Press, ss. 187-220.
- Davis, I. (2002). *The Regulation of Arms and Dual-Use Exports - Germany, Sweden and the UK*, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford, Oxford University Press.
- Debata, M.R. (2010). "International Response to Uyghur Separatism in Xinjiang", *Himalayan and Central Asian Studies*, Cilt: 14, Sayı: 4, ss. 55-78.
- Demirtepe, M.T. & Bozbey, A. İ. (2012). "Accommodation or Assimilation? Chinese Government Policies toward Uyghur Minority", *Yearbook of Politics and International Relations*, Cilt: 5, ss. 151-174.

- Diez, T. (2005). "Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering Normative Power Europe", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt: 33, Sayı: 3, ss. 613-636.
- Duchêne, F. (1972). "Europe's Role in World Peace", (Der.) R. Mayne, *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, London: Fontana.
- Erickson, J. L. (2010). "Who gets sanctioned? Characteristics of arms embargo states", *American Political Science Association Annual Meeting*, Washington: American Political Science Association.
- Erickson, J. L. (2011). "Market Imperative Meets Normative Power: Human Rights and European Arms Transfer Policy", *European Journal of International Relations*, Cilt: 19, Sayı: 2, ss. 209-234.
- Erickson, J. L. (2015). *Dangerous Trade – Arms Exports, Human Rights and International Reputation*, New York: Colombia University Press.
- Erickson, J. L. (2019). "Punishing the violators? Arms embargoes and economic sanctions as tools of norm enforcement", *Review of International Studies*, Cilt: 46, Sayı: 1, ss. 96-120.
- European Commission. (2017a). *Blueprint for Sectoral Cooperation on Skills: Responding to Skills Mismatches at Sectoral Level*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2017b). *White Paper: On the Future of Europe – Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC2025&from=es>, (Erişim Tarihi: 02.04. 2023).
- European Parliament. (2020) *Recommendations for a Transparent and Detailed Reporting System on Arms Exports within the EU and to Third Countries*.
- European Union. (2021). "Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council", *Official Journal of the European Union*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0821&from=EN>, (Erişim Tarihi: 29.03.2023).
- Goose, S. D. & Smyth. F. (1994). "Arming Genocide in Rwanda", *Foreign Affairs*, Cilt: 73, Sayı: 5, ss. 86-96.
- Habermas, J. & Derrida, J. (2005). "February 15, or, What Binds Europeans Together: Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in Core Europe", (Der.) D. Levy, M. Pensky & J. Torpey *Old Europe, New Europe, Core Europe*, Londra: Verso, 291-297.
- Hansen, S. T. & Marsh, N. (2015). "Normative Power and Organized Hypocrisy: European Union Member States' Arms Export to Libya", *European Security*, Cilt: 24, Sayı: 2, ss. 264-286.
- Hansen, S. T. (2016). "Taking Ambiguity Seriously: Explaining the Indeterminacy of the European Union Conventional Arms Export Control Regime", *European Journal of International Relations*, Cilt: 22, Sayı: 1, ss. 192-216.
- Hendrickson, R. C., Strand, J.R & Raney, K.L. (2007). "Operation Artemis and Javier Solana: EU Prospect for a Stronger Common Foreign and Security Policy", *Canadian Military Journal*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 35-42.

- Holm, K. (2006). "Europeanising Export Controls: The Impact of the European Union Code of Conduct on Arms Exports in Belgium, Germany and Italy", *European Security*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 215-234.
- Holm, K. (2006). "Europeanising Export Controls: The Impact of the European Union Code of Conduct on Arms Exports in Belgium, Germany and Italy", *European Security*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 213-234.
- Human Rights Watch. (2015). Rwanda/Zaire - Rearming with Impunity International Support for the Perpetrators of the Rwandan Genocide, <https://www.hrw.org/reports/1995/Rwanda1.htm>, (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Hyde-Price, A. (2006). "'Normative' Power Europe: A Realist Critique", *Journal of European Public Policy*, Cilt: 13, Sayı: 2, ss. 217-234.
- Jüneman, A. (2004). "Repercussions of the Emerging European Security and Defence Policy on the Civil Character of the Euro-Mediterranean Partnership", (Der.) Annette Jüneman, *Euro-Mediterranean Relations After September 11*, London: Frank Cass, ss. 38-53.
- Kagan, R. (2002). "Power and Weakness", *Policy Review*, Cilt: 113, ss. 3-28.
- Kranz, K. (2016). "European Union Arms Embargoes: the Relationship between Institutional Design and Norms", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt: 29, Sayı: 3, ss. 970-996.
- Manners, I. (2002). "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies*, Cilt: 40, ss. 235-258.
- Manners, I. (2006). "Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads", *Journal of European Public Policy*, Cilt: 13, Sayı: 2, ss. 182-199.
- Mawdsley, J. (2018). "Armaments decision-making: Are European states really different?", *Comparative Strategy*, Cilt: 37, Sayı: 4, ss. 260-271.
- McNulty, M. (2000). "French Arms, War and Genocide in Rwanda", *Crime, Law and Social Change*, Cilt: 33, ss. 105-129.
- Norveç Nobel Komitesi. (2012). "The Nobel Peace Prize for 2012", <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2012/press-release>, (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- Ohlson, T. (1988). "Introduction", (Der.) T. Ohlson, *Arms Transfer Limitations and Third World Security*, Oxford: Oxford University Press, ss. 1-14.
- Peltner, A. (2015). "Germany's Role in Rwanda's Genocide: See No Evil, Hear No Evil?", <https://www.dw.com/en/germanys-role-in-rwandas-genocide-see-no-evil-hear-no-evil/a-18522377>, (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Reinicke, W.H. (1992). "Arms Sales Abroad: European Community Export Controls Beyond 1992", *The Brookings Review*, Cilt: 10, Sayı:3, ss. 22-25.
- Rifkin, J. (2010). *Avrupa Rüyası*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schmitt, B. (2000). "From Cooperation to Integration: Defence and Aerospace Industries in Europe", *Chaillot Papers 40*, Western European Union Institute for Security Studies.
- SIPRI. (1993). *Sipri Yearbook 1993*, Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.

- SIPRI. (2020). "Trends in International Arms Transfers-2019", Sipri Fact Sheet March 2020, https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf, (Erişim Tarihi: 09.02.2023).
- Sicurelli, D. (2010). *The European Union's Africa Policies - Norms, Interests and Impact*, Surrey: Ashgate Publishing.
- Smith, K. E. (2000). "The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern?", *The International Spectator*, Cilt: 35, Sayı: 2, ss. 11-28.
- Stohl, R. ve Grillot, S. (2009). *The International Arms Trade*, Cambridge: Polity Press.
- Taylor, T. (1994). "Conventional Arms: The Drives to Export" (Der.) Trevor Taylor and Ryukichi Imai, *Security Challenges for Japan and Europe in a Post-Cold War World*, Volume III, Londra: Royal Institute of International Affairs and Institute for International Policy Studies, ss. 95-123.
- The Council of the EU. (1991). *Declaration on Non-Proliferation and Arms Exports, Conclusions of the Presidency*, 28-29 Haziran, Lüksemburg: European Council Presidency.
- The Council of the EU. (1992). *Conclusions of the Presidency*, 26-27 Haziran, Lizbon: European Council Presidency.
- The Council of the EU. (1998). *European Union Code of Conduct on Arms Exports*, 5 Haziran, Brüksel: The Council of the EU.
- Transnational Institute. (2021). *Smoking Guns - How European Arms Exports are Forcing Millions from Their Homes*, Amsterdam: Transnational Institute.
- Walker, A. (2004). "World 'Failing Poverty Pledges'", *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3651809.stm>, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).
- Weiler, J. (1998). "Ideals and Idolatry in the European Construct", (Der.) Bill Mcsweeney, *Moral Issues in International Affairs Problems of European Integration*, Londra: Macmillan Press, ss. 55-88.
- Whitman, R. G. (1998). *From Civilian Power to Superpower? The International Identity of the European Union*, New York: NY: St. Martin's Press.
- Whitman, R. G. (2011). *Normative Power Europe - Empirical and Theoretical Perspectives*, Londra: Palgrave Macmillan.
- Wisotzki, S. & Mutschler, M. (2021). "No Common Position! European Arms Export Control in Crisis", *Zeitschrift für Friedens- und Konfliktforschung*, Cilt: 10, ss. 273-293.
- Wood, S. (2009). "The European Union: A Normative or Normal Power?," *European Foreign Affairs Review*, Cilt: 14, ss. 113-128.
- Yanik, L. K. (2006). "Guns and Human Rights: Major Powers, Global Arms Transfers, and Human Rights Violations", *Human Rights Quarterly*, Cilt: 28, Sayı: 2, ss. 357-388.